

Social Work & Education

©SW&E,2017

Oksana Onupchenko,
Ph.D., Associate professor
Department of Social Work and
Social Pedagogics
Municipal establishment «Kharkov
humanitarian pedagogical
academy» of Kharkov regional
council

Оксана Онупченко,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри соціальної
роботи та соціальної педагогіки
КЗ «Харківська гуманітарно-
педагогічна академія»
Харківської обласної ради

Kharkov, Ukraine
м. Харків, Україна
onip4enko.o@gmail.com

ORCID iD 0000-0002-5682-7897

Received: October 10, 2017
1st Revision: November 10, 2017
Accepted: November 19, 2017

Onupchenko, Oksana (2017). Релігійно-моральний підхід у статевому вихованні дітей та підлітків (початок ХХ століття), *Social Work and Education*, Vol. 4, No. 2., pp. 116-127

УДК 37.015.31«19/20»:613.42(045)

РЕЛІГІЙНО-МОРАЛЬНИЙ ПІДХІД У СТАТЕВОМУ ВИХОВАННІ ДІТЕЙ ТА ПІДЛІТКІВ (ПОЧАТОК ХХ СТОЛІТТЯ)

Анотація. Автором розглянуто релігійно-моральний підхід до статевих виховання дітей та підлітків, який визначає основи стосунків чоловіка та жінки, та який був домінуючим протягом століть як в Західній Європі так і в умовах православної Росії. Християнство поступово прийшло до розгляду статевих відносин в першу чергу як необхідність, що пов'язана з дітонародженням і продовженням роду. Вимагаючи від пастви моральної чистоти думок і стриманості чуттєвих проявів, церква не заохочувала передчасну просвіту дітей та підлітків в статевих питаннях. Результатом такого підходу довгий час було те, що діти практично не отримували в родині навіть елементарних знань в цій області, була відсутня й лікарсько-гігієнічний просвіта, справа обмежувалася лише вимогами морально-етичної чистоти та дотриманням заповідей Божих.

У статті зазначається, що представники християнсько-православного напрямку (І. Сікорський, І. Скворцов, Є. Накашидзе, Є. Лозинський та ін.) не допускали раннього розвитку чуттєвості у дітей, особливо у статевій сфері, вважаючи, що правильне статеве виховання можливе лише на основі християнської свідомості. Основними умовами «успішної боротьби з низменними проявами» у сфері статевих життя вони називали внутрішню і зовнішню дисципліну, а статеве виховання будували на основі прямих заборон, з установкою на дошлюбну незайманість і аскетизм.

Ключові слова: статеве виховання; статеві просвіта; релігійно-моральний підхід.

Вступ

Ретроспективний аналіз певної проблеми, зокрема й проблеми статевої соціалізації дітей та підлітків через відповідне організоване статеве виховання, може бути здійснений на основі вивчення підходів, що мали місце у вирішенні цього питання. На початку ХХ століття у вітчизняному педагогічному дискурсі сформувалося кілька підходів до статевого виховання дітей: а) релігійно-моральний, що розглядає інтимні відносини тільки з погляду продовження людського роду; б) медичний, що акцентує увагу на фізичному здоров'ї дитини: особистій гігієні, правильному харчуванні, статевій помірності до повного статевого розвитку, заняття спортом; в) психологічний, що зосередився на питаннях вивчення індивідуалізації й диференціації статевого розвитку як основи ефективного статевого виховання; г) антропологічний, що враховує вирішення питання статевого виховання з позиції вивчення людинознавства; д) педагогічний (представники якого розробили «гігієну цнотливості», що включає фізіолого-гігієнічну й морально-виховну складові) (Міжева С. Р., 2011, с. 7).

Аналіз останніх публікацій

Розглянемо більш детально релігійно-моральний підхід, який визначає основи стосунків чоловіка та жінки, та який був домінуючим протягом століть як в Західній Європі так і в умовах православної Росії. Християнство поступово прийшло до розгляду статевої відносин в першу чергу як необхідність, що пов'язана з дітонародженням і продовженням роду. Вимагаючи від пастви моральної чистоти думок і стриманості чуттєвих проявів, церква не заохочувала передчасну просвіту дітей та підлітків в статевої питаннях. Результатом такого підходу довгий час було те, що діти практично не отримували в родині навіть елементарних знань в цій області, була відсутня й лікарсько-гігієнічний просвіта, а все статеве виховання обмежувалося лише вимогами морально-етичної чистоти та дотриманням заповідей Божих.

Серед педагогів початку ХХ століття, праці яких зробити вагомий внесок у вивчення питання статевого виховання у релігійно-моральному русі, слід зазначити: Лозинський Є. «Проблеми сексуальної педагогіки» (1904), «Нагальні питання нашого статевого життя і моральності» (1906), «Моральне начало в житті та вихованні дитини» (1910); Лебедінцев К. «Наша молодь та питання статевої етики» (1907), Бернштейн О. М. «Питання статевого життя в програмі сімейного та шкільного виховання» (1908),

Паульсен Ф. «Сучасне виховання та сучасна моральність» (1909), Накашидзе Є. «Статеве виховання при сучасному науковому, моральному та релігійному висвітленні» (1913) тощо.

Сучасні дослідники, які звертали увагу на релігійно-моральний аспект проблеми статевої соціалізації дітей та підлітків через статеве виховання та статеву просвіту означеного періоду: Міжева С. Р. «Проблеми статевого виховання у вітчизняній школі і педагогіці кінця ХІХ – початок ХХ ст.» (2011), Гріцай Л. А. «Моральні аспекти проблеми статевого виховання дітей в сім'ї в педагогічній спадщині М. Є. Румянцева та його сучасників» (2013), Бялик О. В. «Суспільно-історичні передумови статевого виховання учнівської молоді» (2015), Кравець В. П. «Сексуальна педагогіка» (2016).

Мета статті: дати характеристику релігійно-морального підходу у вирішенні проблеми статевого виховання, розглядаючи питання статевої соціалізації дітей та підлітків у вітчизняній школі на початку ХХ ст.

Методологія дослідження

Методологія педагогічного дослідження формувалася на основі аксіологічного, системного, соціокультурного, парадигмального та культурологічного підходів. Аксіологічний підхід дозволяє досліджувати процес статевого виховання з позицій цінностей сучасної освіти з одночасною оцінкою його становлення та розвитку в контексті цінностей, що панували на початку ХХ століття. Соціокультурний підхід служить цілям пізнання статевого виховання в контексті існуючих соціальних умов і соціокультурних чинників, що впливають на нього. Парадигмальний підхід дозволяє дати об'єктивну оцінку історії статевого виховання з позицій представників різних наукових напрямків. Культурологічний підхід дає можливість розглядати статеве виховання в контексті світової та національної культур.

Основна частина

Західноєвропейська педагогіка, яка раніше вітчизняної звернула увагу на необхідність статевого виховання та просвіти дітей, зокрема його релігійно-моральний аспект, виходила з того, що статевий інстинкт охоплює всю людину цілком, відображуючись в усіх проявах його фізичного та

психічного життя. Тому дуже важливо попереджати передчасний статевий розвиток дітей та щільно спостерігати за його нормальним розвитком. Наприклад, аналіз роботи А. Фореля «Статеве питання», дозволяє зробити висновок, що він розглядав статеве виховання як систему попереджувальних засобів, які направлені охороняти молодь від вульгарних з точки зору моральності уявлень, розвивати почуття сором'язливості й охайності; зміцнювати волю, розвивати духовні якості, які мають протистояти спокусам чуттєвої природи і її інстинктів

В області моральності й самодисципліни бачить основне завдання здорового сексуального виховання Ф. Паульсен («Сучасне виховання й сучасна моральність»), вважаючи, що найкращим засобом статевого виховання молоді вже в ранньому віці повинне бути виховання міцних звичок. Головне завдання статевого виховання дітей та підлітків, – говорить він, – попереджати й охороняти: треба опікувати молодь від зараження уяви брудними й вульгарними виставами, треба виховувати сором'язливість і почуття охайності до ступеня інстинктивних гарантій; нарешті, надто важливо зміцнення волі, що підсилює духовне я проти спокус почуттєвої природи і її інстинктів. Приручення до самодисципліни, виховання здатності до напруженої праці, презирство зніженості, ідеал мужньої сили та бадьорості – ось основні засоби та якості, що маюць попередити від небезпеки молодь, вважає Ф. Паульсен.

У системі виховання Ф. Паульсен «кличе нас «назад», до «*educatio strenua*», тобто до суворого й серйозного виховання за старих часів, згідно якому вічними шляхами справжнього виховання, повинні бути три імперативи: 1. Вчися коритися! 2. Вчися напружувати всі свої сили! 3. Вчися відмовляти собі й приборкувати свої бажання!» (Е. Л., 1908, с. 133).

Вимагаючи звернути увагу на розвиток сили волі дитини, А. Молль вважав, що з одного боку необхідно нав'язати дитині чистоту статевої моралі, а з іншого боку – не прищеплювати дитині відразу до статевого акту. Особливу увагу він приділяв соціально-моральній атмосфері, що оточує дитину, розглядаючи її як головну основу правильного статевого виховання (Міжева С. Р., 2011, с. 11).

Як вже було зазначено, домінуючим положенням довгий час в Росії був конфесійний підхід, що визначає релігійно-моральні основи взаємин чоловіка й жінки. Представники цього напрямку (І. Сікорський, І. Скворцов, Є. Накашидзе, Є. Лозинський тощо) вважали, що оскільки в природі й у людському світі панує Божественне творче начало, то правильне статеве

виховання можливе лише на основі християнсько-православної свідомості. Статеве життя, писала Є. Накашидзе, «має свою ідейну, ідеальну, високоморальну, соціальну, божественну і містичну сторону, що відбиваються в продовженні людського роду» (Накашидзе Є., 1913, с. 42).

Слід зазначити, що прибічники релігійного-морального підходу дають досить цінні поради із приводу того, як дитина могла б відгородити себе від численних внутрішніх і зовнішніх небезпек на шляху передчасного пробудження статевого життя.

Головна порада полягає в тому, щоб культивувати із самого раннього дитинства релігійне, чисто містичне ставлення до цього предмета, яке «одне лише може облагородити й підняти її, наблизити до тасмниць буття й викликати в кожній живій людині божественний трепет перед ними, поза яким предмет цей завжди носить вульгарний й низький характер» (Накашидзе Є., 1913, с. 35).

Акцентом внутрішньої дисципліни прибічники релігійного підходу ставлять звернення до Христа, а зовнішня дисципліна полягає у дотриманні наступних порад: надзвичайна обережність у виборі книг, у зв'язку з чим необхідно зовсім відмовитися від читання книг, які направляють уяву у бік чуттєвості; кращий спосіб від передчасного пробудження чуттєвості – це збудження розумового інтересу через знайомство з науками взагалі та водночас особливої пристрасті до однієї з них. А також кілька основних порад стосовно статевої гігієни, що зводяться до таких як: достатньо свіжого повітря як удень, так і вночі, купання, всебічні фізичні вправи, простий і діяльний спосіб життя, осмислена й доцільна робота, помірність і регулярність у їжі, відсутність усього збудливого – навіть кави і чаю тощо.

Відстоюючи ідею дошлюбної цнотливості, представники релігійно-морального підходу виходили з того, що ранній початок статевого життя програмує цілий ряд негативних наслідків. «Рано пробуджена й взлелеяна чуттєвість», – стверджував відомий учений і суспільний діяч І. Сікорський, – є небезпечною й фатальною для здоров'я організму, що не сформувався, та веде до раннього вгасання статевої функції, що відбивається негативно на подружніх відносинах (Давед'янова І. С., 1998, с. 74).

Приборкування чуттєвості, підкреслював І. Сікорський, – це шлях до істинно духовної незалежності та повноцінного розвитку «вищих сторін життя, особливо почуття та волі», тому дуже важливо ставити інстинкт в необхідні межі, які допомагають виховувати мораль альтруїзму та облагороджених статевих відносин. Отже, місія батьків – вигороджувати

дитину від усього пагубного, особливо в області статевого життя, розвиваючи в дитині почуття сорому, яке регулює не лише статеві відносини, але й утримує від усього, що соромно в моральному плані.

Більш того, обґрунтовуючи задачу виховання волі, почуття сорому, цнотливої поведінки, педагоги християнсько-православного напрямку радили направляти розвиток дітей таким чином, щоб вони залишалися «скопцями за переконанням, по моральності почуттів років до 20-25, та й взагалі до шлюбу» (Скворцов І. П., 1892, с. 74). На їхню думку, головними засобами виховання повинні стати позитивний приклад батьків, «добре товариство, справжня дружба дитинства», моральні й повчальні розваги під суворим контролем. Щоб захистити юнацтво від розбещеного впливу публічних видовищ і сумнівних розваг, які є невід'ємною частиною «егоїстичного, неідеального характеру всього складу сучасного життя», вони закликали використовувати «прямі заборони», жорсткий, авторитарний підхід (Давед'янова І. С., 1998, с. 85).

Розкритуючи незадовільний стан сучасної їм системи статевого виховання молоді, педагоги християнсько-православного напрямку самокритично визнавали «ремісничий характер і мертву форму викладання Закону Божого і наук взагалі, яка позбавлена натхнення і захоплення своєю великою справою» і вказували на необхідність «належної постановки релігійного виховання» (Накашидзе Є., 1913, с.38).

Основні думки релігійного-морального напрямку статевого виховання можна звести до загального підсумку: 1. Статеве життя має свою ідейну, ідеальну, високоморальну, соціальну, божественну і містичну сторону, що відбувається в продовженні людського роду. 2. Енергія статевої пристрасті, яка правильно спрямована, може знайти вихід і задоволення в вищих проявах інтелектуальної, духовно-моральної і соціального життя людини. 3. Шлюб є союзом не тільки фізіологічним, але й інтелектуальним, моральним, духовним, юридичних, економічних тощо, і має своєю вищою метою створення нової людини, а тому союз цей повинен бути суворо цнотливим. 4. Однією з основних умов у сфері статевого життя і боротьби з низменними її проявами є релігійне почуття, яке культивоване християнською свідомістю. 5. Необхідна і зовнішня дисципліна: строгий підбір книг, художніх творів, розвиток розумових інтересів, активне життя, дотримання норм гігієни тощо. 6. У перехідному віці юнаки та дівчата потребують особливого співчуття і підтримки батьків. 7. Виховані при вищенаведених умовах юнаки і дівчата зрозуміють, нарешті, «високоморальний сенс тих життєвих явищ, які

вважаються непристойними і які в дійсному житті насправді носять інший характер. Але ставлення таке помилкове и має бути знищено шляхом внутрішнього переродження» (Накашидзе Є, 1913, с. 42-43).

Визначальними для становлення релігійно-морального аспекту статевого виховання у вітчизняному педагогічному дискурсі були праці Є. Лозинського «Проблеми сексуальної педагогіки» (1904), «Нагальні питання нашого статевого життя і моральності» (1906), «Моральне начало в житті та вихованні дитини» (1910), в яких він сформулював так звану «гігієну цнотливості». У якості найважливіших завдань статевого виховання Є. Лозинський висував завдання: завоювання повної довіри дитини, виховання волі й мужності, розвиток прямодушності й товариськості. Передача знань повинна була носити поступовий характер, крім того, дитині потрібно давати не тільки теоретичні пояснення, але й обов'язково практичні поради й моральні наставляння по даному питанню. Моральні наставляння, на думку Є. Лозинського, були необхідним заключним фіналом усього сексуального виховання.

Розв'язуючи питання підготовки батьків до статевого виховання дітей, Є. Лозинський сформулював вимоги щодо моральних якостей батьків, наприклад: «глибока й гаряча взаємна любов між чоловіком і жінкою, що дають життя дитині», оскільки діти, на його думку, які зачаті поза любов'ю, народжуються й ростуть не тільки кволими, позбавленими енергії, але й бідними духовно, так само нездатними до шляхетної пристрасті й любові, як і їх батьки; необхідності дотримання ними норм гігієни, режиму відпочинку та харчування дітей (Лозинський Є., 1904, с. 38).

Цінним на наш погляд, стала сформульована Є. Лозинським так звана «гігієна цнотливості», що була покликана сприяти правильному статево-вихованню дитини та містила десять правил, включаючи як фізіолого-гігієнічні, так й морально-виховні складові.

Серед фізіологічних вимог «гігієни цнотливості» в застосуванні її до сексуального виховання підростаючого покоління було зазначено: обов'язок матері – власне годувати свою дитину; привчати дитину з найперших днів життя до фізичної та моральної чистоти (гігієна); зміцнення нервової системи дітей, гімнастичні вправи, фізична праця в садах і городах, прогулянки й екскурсії; постійна зайнятість дітей; загартовувати тіло (фізична праця, прогулянки, носіння відповідного одягу); дотримання режиму харчування, відповідно віку дитини: обмежити вживання дітьми всякого роду пряностей і

приправ як-то: перець, кориця, ваніль, які вкрай шкідливі для молодого організму як для нервів так і для травних органів тощо.

За визначенням фізіологічних вимог гігієни цнотливості в застосуванні її до сексуального виховання підрастаючого покоління, Є. Лозинський додав ще й *духовні*, які можна звести до трьох положень: 1. Видаляти дитину від такої обстановки й середовища, які можуть зробити на неї дурний вплив. 2. Оточити дитину, по можливості, всім, що здатне розширити коло її вищих інтересів, розбудити в неї її кращі здібності й дарування, облагородити почуття й зміцнити волю. 3. Своєчасне ознайомлення дітей з життям роду й вищими завданнями статевих функцій людського організму (Лозинський Є., 1904, с. 64-74).

Отже, концепція статевого виховання, що була запропонована Є. Лозинським, на перший план висунула гармонійний розвиток дитини, що був заснований на врахуванні особливостей її психологічного розвитку, де моральне виховання дозволяло б їй не тільки протистояти спокусам, але й виробити силу волі, уміння керувати своїми почуттями, сформувавши відповідальність перед майбутніми дітьми, а фізичне – сприяло не тільки здоров'ю як такому, але й формуванню репродуктивної функції.

Велику популярність в цей час набула книга відомого фізіолога і педагога О. М. Бернштейна «Питання статевого життя в програмі сімейного та шкільного виховання» (1910). В якій автор також розглядає у питанні статевого виховання дітей та підлітків не лише медико-гігієнічний, але й моральний аспект проблеми. Правильно поставлене статеве виховання, писав О. Бернштейн, має розвіяти глибоко вкорінені в суспільстві забобони і, спираючись на науково обґрунтовані дані, пробудити почуття відповідальності дорослих, які повинні зрозуміти, що тільки здорове статеве спілкування дорослих індивідуумів, яких вабить один до одного не тільки тілесно, але й духовно, народжує здорове потомство. Автор підкреслював, що поки школа докорінно не буде перебудована, вона не зможе вирішити цю задачу. Рішення її має взяти на себе все суспільство, організовуючи відповідні роз'яснювальні бесіди і читання, доручивши їх проведення спеціально підготовленим лікарям (Бельська Г. А., 1980, с. 58).

Для того, щоб успішно здійснювались статеве виховання та статеве просвіта дітей та підлітків, вважав О. М. Бернштейн, не можна залишати молодь наодинці з собою у вирішенні цих питань, де вони будуть «беззахисними, немічними в атмосфері безвідповідальності, випадкових неосвічене-еротичних впливів». Автор наполягає на необхідності докорінно

змінити програму виховних впливів, «використовуючи відкрите та чисте обговорення питань статевого життя, що відповідно розподілено та розташоване, з науковими роз'ясненнями її цілей та сенсу, з раціональними попередженнями від зловживань та збочень, від небезпеки легковажності та розбещеності» (Бернштейн О. М., 1908, с. 10).

Відзначаючи статеве життя, як предмет педагогіки, О. М. Бернштейн радить його розглядати з двох сторін: онтологічної та деонтологічної. Перша сторона описує загальні питання фактів статевого життя, тобто питання дітонародження, запліднення, взаємовідносин статей; друга сторона – «суто виховного характеру», розглядає питання етики та дієтики статевого життя, тобто питання особистої статевої діяльності, її моральних та гігієнічних принципів.

Висловлюючи думку багатьох педагогів та лікарів, Б. Ліберман у роботі «Що необхідно знати батькам учнів щодо питання про статеве виховання» (1912), наголошував на проблемі спільності фізичної й духовної складових статевої гігієни, вважаючи за необхідне кооперацію в справі статевого виховання родини й школи. На його думку, статеве виховання, не можна зводити до статевої просвіти й фізичній гігієні, оскільки головне місце повинне приділятися розумовому й моральному розвитку, який сприяв би формуванню особистості з моральними переконаннями, здатної протистояти дурному впливу, спокусам (Ліберман Б. Н., 1912, с. 66).

Висновки

Отже, вирішення питання статевого виховання дітей та підлітків, зокрема у релігійно-моральному аспекті, висунула ряд вимог перед батьками й школою. Так, перед батьками були висунуті наступні завдання: тверде усвідомлення своєї відповідальності перед прийдешніми поколіннями в плані передачі їм своїх фізичних і духовних якостей; створення такої атмосфери в сім'ї, яка сприяла б формуванню твердих моральних якостей молоді, довіри дітей до батьків; застерегти від необдуманих вчинків. А школа, в свою чергу, мала створювати моральну, творчу і доброзичливу атмосферу навчання, де діти відчували б задоволення від занять наукою, мистецтвом, працею, радість від громадської діяльності.

Таким чином, представники релігійно-морального напрямку не допускали раннього розвитку чуттєвості у дітей, і особливо у статевої сфері, вважаючи, що правильне статеве виховання можливе лише на основі християнської свідомості. Основними умовами «успішної боротьби з

негідними проявами» у сфері статевого життя вони називали внутрішню і зовнішню дисципліну, а статеве виховання будували на основі прямих заборон, з установкою на дошлюбну незайманість і аскетизм (Кравець В. П., 2016, с. 20).

Література

- Бельская, Г. А. (1980). Некоторые вопросы полового воспитания в истории педагогики. *Сов. педагогика*. (9). 57–62.
- Бернштейн, А. Н. (1908). Вопросы половой жизни в программе семейного и школьного воспитания. М., Тип. Т-ва Кушнерев и К°, 31. Отримано з http://elib.gnpbu.ru/text/bernshteyn_voprosy-polovoy-zhizni_1908/
- Даведьянова, И.С., Завражин, С. А. (1998). Изучение отклоняющегося полового поведения несовершеннолетних (конец XIX – первая треть XX в.). (6). 84-91.
- Е. Л. (1908). Современное воспитание и половая нравственность (по Паульсену). *Вестник воспитания*. (6). 110-141.
- Кравець, В. П. (2016). Сексуальна педагогіка. Навчальний посібник. Тернопіль, ТНПУ ім. В. Гнатюка, 320.
- Лебединцев, К. (1907). Наша молодежь и вопросы половой этики. *Вестник воспитания*. (8). 143-162
- Лозинский, Е. (1904). Проблемы сексуальной педагогики. *Вестник воспитания*. (1, 2). 28-74; 31-75
- Лозинский, Е. (1906). Насущные вопросы нашей половой жизни и нравственности (по Августу Форелю). *Вестник воспитания*. (6). 67-114.
- Лозинский, Е. (1910). Нравственное начало в жизни и воспитании ребенка. *Вестник воспитания*. (2). 1-32.
- Мижева, С. Р. (2011). Проблемы полового воспитания в отечественной школе и педагогике конца XIX – начала XX веков: автореф. дис. на получение наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.01. Пятигорск, 20.
- Накашидзе, Е. (1913). Половое воспитание при современном научном, нравственном и религиозном освещении. Русская школа. (2). 22-44.
- Паульсен, Ф. (1909). Современное воспитание и современная нравственность. М., Сабашников, 41.
- Скворцов, И. П. (1892). О воспитании родового чувства. *Вестник воспитания*. (2). 74.

RELIGIOUS AND MORAL APPROACH TO SEX EDUCATION OF CHILDREN AND ADOLESCENTS (THE BEGINNING OF THE XX CENTURY)

*Oksana Onypchenko, PhD, Associate Professor, social work and social pedagogy department, Municipal establishment «Kharkov humanitarian pedagogical academy» of Kharkov regional council, Ukraine
onip4enko.o@gmail.com*

Abstract. The author examined the religious and moral approach to the sexual education of children and adolescents, which determines the basis of the relationship between man and woman, which has been dominant for centuries both in Western Europe and in the conditions of Orthodox Russia. Christianity gradually came to consider sexual relations primarily as a necessity related to childbearing and procreation. Demanding the flock of moral purity of thoughts and restraint of sensual manifestations, the church did not encourage the premature enlightenment of children and adolescents in sexual matters. The result of this approach for a long time was that children practically did not get even elementary knowledge in the family at this field, there was no medical and hygienic enlightenment, the matter was limited only to the requirements of moral and ethical purity and observance of the commandments of God.

Representatives of the same Christian-Orthodox direction (I. Sikorsky, I. Skvortsov, E. Nakashidze, E. Lozinsky and others) did not allow early development of sensuality of children, and especially in the sexual sphere. They believed that correct sexual education is possible only on the basis of Christian consciousness. The main conditions for the "successful struggle against the low-lying manifestations" in the sphere of sexual life, they called internal and external discipline, and sexual education was built on the basis of direct prohibitions, with the establishment of premarital chastity and asceticism.

Giving advice on how a child could protect himself from the many dangers of premature awakening of sexual life, they pay attention to the internal and external discipline. The main emphasis of internal discipline advocates of the religious approach put the appeal to Christ, and the external discipline is to observe the following tips: extreme caution in choosing books that direct the imagination towards sensuality; stimulation of intellectual interest through familiarity with the sciences in general and a special passion for one of them. And also some basic tips on sexual hygiene: enough fresh air during the day and at night, bathing, comprehensive physical exercises, simple and active way

of life, meaningful and expedient work, moderation and regularity in food, lack of everything exciting - even coffee and tea etc...

Keywords: sexual education; sexual enlightenment; religious and moral approach.

References

- Belskaya, G.A. (1980). Some questions of sexual education in the history of pedagogy. *Sov. pedagogy*. (9). 57-62.
- Bernshtein, A. N. (1908). Questions of sexual life in the program of family and school education. M., Type. Kushnerev and Co. 31 p. Reseived from http://elib.gnpbu.ru/text/bernshteyn_voprosy-polovoy-zhizni_1908/
- Davedianova, I. S., Zavrazhin, S.A. (1998). Study of the deviant sexual behavior of minors (late XIX-first third of the XX century). *Pedagogy*. (6). 84-91.
- E. L. (1908). Modern education and sexual morality (according to Paulens). *Herald of Education*. (6). 110-141.
- Kravets, V. P. (2016). Sexual pedagogy. Tutorial . Ternopil, TNPU by V. Gnatyuk, 320.
- Lebedintsev, K. (1907). Our Youth and Issues of Sexual Ethics. *Bulletin of Education*. (8). 143-162
- Lozinsky, E. (1904). Problems of Sexual Pedagogy *Bulletin of Education*. (1, 2). 28-74; 31-75
- Lozinsky, E. (1906). The pressing issues of our sexual life and morality (according to Augustus Trout). *Herald of Education*. (6). 67-114.
- Lozinsky, E. (1910). Moral principle in the life and upbringing of a child. *Herald of Education*. (2). 1-32.
- Mizheva, S. R. (2011). Problems of sexual education in the national school and pedagogy of the late XIX – early XX centuries: author's abstract. dis. on obtaining sciences. stepping cand. ped. sciences: spec. 13.00.01. – Pyatigorsk, 20.
- Nakashidze, E. (1913). Sex education in the modern scientific, moral and religious lighting. *Russian school*. (2). 22-44.
- Paulsen, F. (1909). Modern Education and Modern Morality. M ., Sabashnikov, 41.
- Skvortsov, I. P. (1892). On the education of ancestral feelings. *Bulletin of Education*. (2). 74.
